

תפילין?

אמר רבי ינאי: יניחם על מקום שמוחו של תינוק רופם, במקום שהוא רך כשהוא קטן בן שנה.

בעא מיניה פלימו מרבי: מי שיש לו שני ראשים, באיזה (49) מהן מניח תפילין?

סבור היה רבי שאין בריה כזו, ולפיכך אמר לו לפלימו: אתה לועג לי, וראוי אתה לעונש, הילכך או קום גלי, צא לגלות, או קבל עלך שמתא תשב בנידוי.

אדחכי לפני שענש רבי את פלימו, אתא ההוא גברא לפני רבי, אמר לו: איתיליד לי ינוקא דאית ליה תרי רישי, ומסתפק היה לענין מצוות פדיון בכור כמה בעינן למיתב לכהן? האם חייב לפדותו בעשרה סלעים משום ששני הראשים יצאו יחד וחשוב כשני אנשים או שחייב לפדותו בחמשה סלעים בלבד?

אתא ההוא סבא, תנא ליה: חייב ליתן לו לכהן עשרה סלעים.

ומקשינן: איני, והתני רמי בר חמא: מתוך שנאמר "פדה תפדה את בכור האדם" שומע אני אפילו אם נטרף נהרג הבכור בתוך שלשים יום שיהא חייב האב בפדיונו, תלמוד לומר שאם נהרג בתוך ל' יום האב ב-ז פטור מלפדותו, דכתיב "אך פדה תפדה" ודרשינן "אך" חלק שהנהרג פטור מפדיון, וכן בכור זה שיש לו שני ראשים הרי אינו יכול לחיות וכנטרף הוא, ומדוע חייב לפדותו?

ומשנינן: מ"אך" חלק אין ללמוד לכאן (50) כיון שעדיין הוא חי ולא מת, וזה שחייב עשרה סלעים ולא חמשה שאני הכא לגבי פדיון דבגולגולת תלא רחמנא שכתוב "חמש שקלים לגולגולת" וכיון שיש לו שני ראשים חייב עשר, חמש על כל ראש.

אמר מר לעיל: "ידך" זו קיבורת! (51) מנלן?

לא מת.

והשפת אמת כתב לבאר, שזה שנולד עם שני ראשים, מתחילת יצירתו היה תאומים. ורק אחר כך התקלקל אחד מהם ונדבק הראש לחברו. וקושיית הגמרא היא מדוע חייב הראש הזה בפדיון הבן הרי מכיון שלא נגמר גופו הרי הוא כנפל ופטור מפדיון הבן. ומתוצאת הגמ' שכתוב בפסוק גלגלתם. וגולגולת זו יש לה קיום וחיות על ידי שמחוברת לגוף, ולכן חייבת בפדיון הבן ואינה כנפל שאין לו קיום.

51. כתב המחבר (כז ז) שמקום הנחת תפילין של יד הוא רק בקיבורת שבחצי הזרוע התחתון הסמוך למרפק. וכן כתב הרמ"א (כז א).

והמחבר (כז ו) הביא דעת הרא"ש, ודעת החולקים וסוברים שהכל תלוי בכתיבה. ומניח ביד שאינו כותב בה. והרמ"א הכריע כדיעה שתלוי בכתיבה.

49. כתב הקרן אורה שהספק הוא אם יניח בראש השמאלי. כשם שביד מניח על ידו השמאלית דווקא, הוא הדין בשני ראשים יניח בשמאלי.

50. כך פירש רש"י. אך תמוה מאד שאם כן העיקר חסר בגמרא. שקושיית הגמ' מבכור שנטרף היתה שגם בעל שני ראשים הוא כנטרף כי אינו יכול לחיות. ובתירוץ לא ענתה על זה הגמ' כלום, ורק רש"י ביאר שעכשיו מכל מקום

בקיבורת שהיא כנגד הלב.

רבי חייא בריה דרב אויא מכוין ומנח ליה לתפילין של יד בהדי ליביה, שמלבד שהיה מניח את התפילין על הקיבורת שהיא כנגד הלב היה מטה את התפילין עצמם שיהיו נוטים לצד הלב [עיין בית יוסף סימן כ"ז ד"ה "ויטה"].

רב אשי הוה יתיב קמיה דאמימר, הוה ציריא בידיה היתה מכה בידו ומשום כך קרע את חלוקו כנגד המכה כדי שלא תדחק המכה וקא מתחזיון תפילין והיו התפילין נראים דרך מקום הקריעה. אמר ליה: לא סבר לה מר הא דדרשינן "לך לאות" ולא לאחרים לאות? והרי התפילין שלך נראות לכולם.

אמר ליה: אין הכוונה שלא יהיו התפילין של יד נראים, אלא רק שיהיו התפילין במקום שהוא מכוסה על פי רוב, שהוא רק "לך לאות", איתמר.

וזה שאמרנו דתפילין שבראש מקומם הוא

דתנו רבנן: "על ירך" זו גובה (52) שביד דהיינו הקיבורת, שהיא סמוכה לכתף. אתה אומר זו גובה שביד, או אולי תאמר שמקום הנחת תפילין אינו אלא על כף ירך ממש?

אמרה תורה: הנח תפילין ביד והנח תפילין בראש, מה להלן בתפילין של ראש מקומם הוא בגובה שבראש כמו שלומדת הגמרא הלאה מהפסוק אף כאן תפילין של יד מקומם הוא בגובה שביד, שזה מקום הקיבורת.

רבי אליעזר אומר: אינו צריך ללמוד תפילין של יד מתפילין של ראש, אלא מכאן למדים זאת: הרי הוא הכתוב אומר לגבי תפילין של יד "והיה לך לאות" ודרשינן: "לך לאות" ולא לאחרים לאות. שמקום התפילין של יד אינו בכף היד הנראית לכל, אלא בחלק העליון שהוא מוסתר (53).

רבי יצחק אומר: אינו צריך ללימוד זה ללמוד מקום תפילין של יד, שהרי הוא הכתוב אומר: "ושמתם את דברי אלה על לבבכם וקשרתם" ולמדים שתהא שימה

הנחתם הוא בכף היד. ששם זה נראה לכולם. והקשה השפת אמת הלא אפשר להניחם בתוך כף היד ואז אינם נראים לכולם, ותיריך שזה אי אפשר לומר שהרי נאמר על ירך שזה לשון למעלה. ואם היה מניח בכף היד היה צריך להניח אותם בגב כפו כדי שיהיו למעלה.

53. ותמה הקרן אורה הלא עדיין אפשר לומר שמקום ההנחה הוא בקנה היד דהיינו בין המרפק לכף היד וזה הרי אינו מקום גלוי. ותיריך שדרך צדוקים שגם חלק זה גלוי. ולכן צריך לומר שמקום ההנחה הוא בזרוע שאותה כולם מכסים.

אך בביאור הגר"א חולק וסובר שכל הזרוע כשירה להנחת התפילין. ואפשר להניח גם בקיבורת שבחצי העליון של הזרוע. וכתב בביאור הלכה שהמחלוקת היא אם הקיבורת היא גם בחצי העליון של הזרוע או שהיא רק בחצי התחתון.

52. כתב השפת אמת שהדיוק הוא מתיבת על ירך. שעל משמע לשון עליון וגובה. ובהמשך מקשה הגמ' אולי נאמר שההנחה היא בכף היד. ומתרצת הגמ' שנאמר והיה לך לאות ולא לאחרים לאות. והיינו שלא יהיו התפילין של יד נראים לאחרים. ולכן אי אפשר לומר שמקום

בגובה שבראש, מנלן?

דתנו רבנן: "בין עיניך" זו גובה שבראש. אתה אומר זו גובה שבראש, או שמא תאמר מקום תפילין של ראש אינו אלא בין עיניך ממש?

נאמר כאן לענין תפילין "בין עיניך", ונאמר לחלן "לא תשימו קרחה בין עיניכם למת", ודורשים: מה לחלן לענין איסור קרחה קוראים "בין עיניכם" למקום גובה שבראש שיש בו שיער. והוא מקום שעושה קרחה, אף כאן לענין תפילין "בין עיניך" היינו גובה שבראש, שהוא מקום שעושה קרחה⁽⁵⁴⁾.

רבי יהודה אומר: אינו צריך ללימוד זה שהרי אמרה תורה: הנח תפילין ביד, הנח תפילין בראש, ודורשים מה לחלן בתפילין של יד אמרה תורה הנח תפילין במקום הראוי ליטמא בנגע אחד שהיד נטמאת בנגע אחד בלבד, דהיינו כשיש שער לבן בנגע אף כאן בתפילין של ראש אמרה תורה הנח תפילין במקום הראוי ליטמא בנגע אחד שהוא גובה שבראש שנטמא בנגע אחד כשיש בו שער צהוב, לאפוקי מקום בין עיניך בין העינים דאיכא בשר ואיכא שער של גבות העינים וצריך שני סימני טומאה כדי שיטמא הנגע שאינו מטמא עד דאיכא

שער לבן בכשר שבין העינים, ואיכא נמי שער צהוב במקום שער של גבות העינים!

שנינו במשנה: ארבע ציציות מעכבות זו את זו, שארבעתן מצווה אחת, ורבי ישמעאל חולק וסובר שארבעתן ארבע מצות.

והוינן בה: מאי בינייהו בין תנא קמא ורבי ישמעאל, והרי בין לתנא קמא ובין לרבי ישמעאל חייב בארבע⁽⁵⁵⁾ ציציות ככתוב "על ארבע כנפות כסותך"?

ומשנינן: אמר רב יוסף: סדין בציצית איכא בינייהו, אם יש סדין של פשתן שמותר להטיל בו ציצית של תכלת שהיא צמר, ואף על גב שזהו שעטנז, מכל מקום התירה התורה שעטנז לצורך מצות ציצית ואומרים יבוא עשה של ציצית וידחה לא תעשה של כלאי בגדים. ובזה יש נפקא מינה בין תנא—קמא לרבי ישמעאל אם הטיל שלש ציציות ובהם תכלת בסדין פשתן, שלתנא קמא עובר באופן זה על איסור כלאים, שהרי לא מקיים מצות ציצית כלל, ולא נדחה הלא—תעשה של כלאים, ולרבי ישמעאל מקיים באופן זה מצות ציצית, ונדחה איסור כלאים.

רבא בר אהינא אמר לתרץ קושיית הגמרא

ציצית. ורק יש חיוב לעשות ציצית. ולכן מי שאינו יכול לעשות ציצית מותר לו ללכת בבגד בלי ציצית, כי הוא אנוס ופטור מציצית.

ותמה השפת אמת שאם כן יכלה הגמ' לומר נפקא מינא בין תנא קמא לרבי ישמעאל, במי שיש לו חוטים רק לג' כנפות ולא לארבע. שלפי ת"ק שהכל מצווה אחת, ואחד מעכב את כולם. אינו צריך לעשות כלום וילך עם הבגד בלי

54. יש לתמוה בזה. הרי בין העיניים גם יש שיער גבות העינים וכמבואר בגמ' בהמשך. ואם כן זהו מקום הראוי לעשות קרחה.

וביאר הנימוקי יוסף שמקום הראוי לקרחה זה רק כשיש הרבה שיער. ואילו בין העיניים יש רק מעט שיער ואינו ראוי לקרחה.

55. דעת המרדכי שאין איסור ללכת בבגד בלי

טפלים לבגד, ומעתה, אם יצא בשבת בבגד שיש בו חוטי ציצית רק בשלש כנפותיו, לרבי ישמעאל איננו חייב חטאת כי קיים מצוה גם באופן זה, ולתנא קמא לא קיים מצוה כלל משום שאין חוטי ציצית בכל ארבעת הכנפות, וחייב חטאת, כדין מוציא בשבת.

אמר רב שישא בריה דרב אידי: האי מאן דבצריה לגלימיה שחתך באחת מן הקרנות חתיכה שנראית פגימה, ונראה כשתי קרנות, לא עבד ולא כלום לפטרה מהציצית והבגד חייב עדיין בציצית, כי שוייה לבגד טלית בעלת חמש כנפות, וההלכה היא שבעלת חמש כנפיים⁽⁵⁶⁾ חייבת בציצית.

אמר רב משרשיא: האי מאן דציריה לגלימיה שכפל טליתו ותלה את חוטי הציצית בקרנות הכפל, לא עבד ולא כלום. לא קיים מצות ציצית, שעכשיו חוטי הציצית אינם בקרנות, אלא באמצע הבגד שעל ידי כפילת הבגד לא פקע שם קרנות מהקרנות [ואף על גב שהדביק את הבגד אחרי שכפל], **מאי טעמא?** משום דכמאן דשרייה

מאי בינייהו: **טלית בעלת חמש כנפות איכא בינייהו.** שאם חתך קרן אחת באלכסון, ונעשתה שתי קרנים, חייב בגד זה בציצית [כמבואר לקמן דף מ"ג], ולמדים זאת מריבוי "אשר תכסה בה".

ומעתה לתנא קמא שאמר שכל הארבע מצוה אחת הן, הרי זוהי צורת המצוה, ולפיכך הריבוי הוא שגם בגד של חמש כנפות הוא בגד המחוייב בציצית, אך יש ליתן בו רק ארבע ציציות שהן מצוה אחת וזוהי צורתה. ולרבי ישמעאל חייב בגד זה בחמש ציציות משום שלדעתו הטלת ציצית בכל כנף היא מצוה בפני עצמה.

רבינא אמר לתרץ קושיית הגמ' מאי בינייהו: **דרב הונא איכא בינייהו, דאמר רב הונא: היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה בשבת חייב חטאת.** שאם יצא בטלית שיש בה חוטי ציצית אך אינה מצויצת כהלכתה ואין מקיים את מצות ציצית מחמת שאין בה מספיק חוטים, הרי הוא עובר על איסור הוצאה בשבת משום שחוטי הציצית באופן זה הם משוי ואינם

וכן בדברי הגמ' לעיל שהנפקא מינא בין תנא קמא לרבי ישמעאל הוא בטלית בעלת חמש. גם שם פירש לא כמו רש"י. אלא מבאר שלדעת תנא קמא [שהלכה כמותה] בעלת ה' פטורה מציצית. ולרבי ישמעאל חייבת.

והקרבן אורה בזבחים ביאר את כוונתו. שלתנא קמא שאי אפשר להטיל ציצית בכנף החמישית [כמבואר כאן בסוגיא] לכן פטור לגמרי מאחר ואינו יכול להטיל בכולן. אך לרבי ישמעאל שמטיל גם בחמישית [כמבואר כאן בסוגיא] שוב שייך לחייב טלית בת ה' כנפות בציצית.

ציצית. אך לרבי ישמעאל שכל אחת מצווה לחוד חייב על כל פנים לעשות שלש, ורק את הרביעית שאין לו פטור משום אונס.

56. זוהי דעת רש"י. אך בהגהות מיימונית (פ"ג מהלכות ציצית אות ב') הביא דעת רבי אליעזר ממיץ (ספר יראים) שפירש להיפך. ששוויה טלית בעלת חמש כנפות ופטורה מציצית. ובזבחים (יח:;) מביאה הגמ' בזה מחלוקת הברייתות אם בעלת חמש כנפות חייבת בציצית. ופוסק הרא"מ כאותה ברייתא הפוטרת טלית בעלת חמש כנפות מציצית.

הרי אינו יכול להטיל בכל ארבעת הכנפות שהרי כפולות הן ותפורות.

שנינו במתניתין: **רבי ישמעאל אומר: ארבעתן ארבע מצות שארבעת חוטי הציצית בארבעת הכנפות הם ארבע מצות.**

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי ישמעאל שארבע ציציות הם ארבע מצות.

ומסקינן: **ולית הלכתא כותיה כרב יהודה אמר שמואל שפסק כרבי ישמעאל, אלא כתנא קמא שארבעתן מצוה אחת.**

רבינא הוה קא אזיל אבתריה דמר בר רב אשי בשבתא דריגלא היה הולך אחריו בשבת שקודם הרגל שהיו נוהגין לדרוש בה הלכות הרגל, ראה רבינא שאיפסיק קרנא דחוטי שנחתכו חוטי הציצית של מר בר רב אשי ולא אמר ליה רבינא למר בר רב אשי ולא מידי, כד מטא מר בר רב אשי לביתיה, אמר ליה רבינא: מהתם איפסיק שנחתכו החוטים כבר קודם. אמר ליה מר בר רב אשי לרבינא: אי אמרת לי מהתם שדיתיה! אילו היית מגלה לי דבר זה מקודם כשנפסקו החוטים, הייתי זורק את הבגד ומורידו מעלי כבר באותו מקום, כדי שלא אחלל שבת, שכיון שחסרו החוטים באחת מהכנפות הרי זה משא, כי הלכה כתנא קמא.

דמי, שסופו להתיר את הבגד, ומשום כך גם כשעדיין לא התיר נחשב הבגד כאילו הותר מהכפל, ונמצאו החוטים עומדים באמצע הבגד, ותנן נמי במשנה במסכת כלים לענין קבלת טומאה שכל דבר שאין לו בית קיבול אינו נחשב כלי, ושנינו כל חמתות הצרורות שאין שוליהן תפורים אלא צרורים וקשורים הרי הן טהורות שאינן נטמאות, ואף על גב שעכשיו יש להם בית קיבול רואים אותם כאילו הותר הקשר שלהן, חוץ מחמתות של ערביים שדרכם בכך לקשור את החמתות הנקובות ואין עומדים להתירן.

אמר רב דימי מנהרדעא: האי מאן דחייטיה לגלימיה שכפל (57) את טליתו שהיתה ארוכה ותפר (58) אותה אחר שכפל, לא עבד ולא כלום, ואינו יכול להטיל את חוטי הציצית עד שיתיר את התפירה, וכמו שאמרנו בכפל ודיבק. כי אם איתא דלא מיבעי ליה את אורך הטלית, משום שהיא ארוכה לו כשאינה כפולה, ליפסוק ולישדייה, שיחתוך את הנותר ויזרקנו, ויתלה הציצית בכנפותיה, ומזה שלא חתך את עודף הבגד הארוך אלא טרח לכופלו ולתופרו מוכח מזה שסופו של בגד זה שיתירו אותו ויאריכו אותו, ומשום כך נחשבות כנפותיו הראשונות לכנף הבגד ולא בטל מהם שם כנף גם אחר התפירה, ועכשיו

57. זהו פירושו הראשון של רש"י. אך הוא הקשה על זה מהגמ' בפרק התכלת שמבואר שאם כפלה ותפרה חייבת בציצית. ולכן פירש בלשון אחר שכאן מדובר שקשר ותפר רק את הקרנות. וזה לא מועיל. אך שם שכפל את כל הבגד ותפר אותו הרי הוא חייב בציצית.

58. כתב בקרן אורה, שלכאורה רב משרשיא ורב דימי מנהרדעא חולקים ביניהם. שלדעת רב משרשיא רק בקשר את הבגד פטור. ומשמע שאם תפר חייב. ואילו לרב דימי אפילו בתפירה

57. זהו פירושו הראשון של רש"י. אך הוא הקשה על זה מהגמ' בפרק התכלת שמבואר שאם כפלה ותפרה חייבת בציצית. ולכן פירש בלשון אחר שכאן מדובר שקשר ותפר רק את הקרנות. וזה לא מועיל. אך שם שכפל את כל הבגד ותפר אותו הרי הוא חייב בציצית.

והמרדכי (הלכות ציצית סימן תקמה) תירץ על הפירוש הראשון. שבפרק התכלת מדובר

ומקשים על מר בר רב אשי: מדוע אמר שאילו היה יודע שנפסקו חוטי ציציותיו היה מוריד את בגדו, והא אמר מר: גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה והורדת הבגד ברשות הרבים ודאי אינה כבוד הבריות?

ומשנינן: תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא, פירש את הדין של גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, שדין זה נאמר רק בעבירות דרבנן שעובר עליהן בלאו דלא תסור מכל אשר ירוך, אבל איסור דאורייתא כגון טלטול ברשות הרבים לא נדחה מחמת כבוד הבריות.

ומשנינן: הכא נמי, המעשה של מר בר רב אשי, היה בכרמלית שאינה רשות הרבים מן התורה, והטלטול בה רק איסור דרבנן היא⁽⁵⁹⁾.

ומשנינן: תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא, פירש את הדין של גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, שדין זה נאמר רק בעבירות דרבנן שעובר עליהן בלאו דלא תסור מכל אשר ירוך, אבל איסור דאורייתא כגון טלטול ברשות הרבים לא נדחה מחמת כבוד הבריות.

ומשנינן: תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא, פירש את הדין של גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, שדין זה נאמר רק בעבירות דרבנן שעובר עליהן בלאו דלא תסור מכל אשר ירוך, אבל איסור דאורייתא כגון טלטול ברשות הרבים לא נדחה מחמת כבוד הבריות.

ומשנינן: תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא, פירש את הדין של גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, שדין זה נאמר רק בעבירות דרבנן שעובר עליהן בלאו דלא תסור מכל אשר ירוך, אבל איסור דאורייתא כגון טלטול ברשות הרבים לא נדחה מחמת כבוד הבריות.

הדרן עלך הקומיץ

פטור, אך סיים שמשלשון הגמ' משמע שאין זו מחלוקת.

59. המרדכי (הלכות ציצית סי' תתקמד) הביא דעת ה"ר שלמה מדרוש, שאם נפסקו חוטי הציצית בשבת, אסור ללבוש את הבגד כי מבטל מצוות ציצית.

והמרדכי חולק והוכיח מכאן שלא כדבריו, שמבואר שכל הנידון הוא משום כרמלית דרבנן שהיא לאו דלא תסור. ולדעת ה"ר שלמה הרי יש כאן ביטול מצוות ציצית דאורייתא. וביאר המרדכי שאין איסור ללבוש בגד בלי ציצית. אלא חיוב הוא שחייבה תורה להטיל ציצית בבגד. ובשבת שאי אפשר להטיל ציצית הרי הוא אנוס. ואונס רחמנא פטריה. ולכן בשבת אין איסור כלל משום ביטול מצוות ציצית. רק משום טלטול החוטים. ובכרמלית שהיא דרבנן מותר משום כבוד הבריות.

והמרדכי חולק והוכיח מכאן שלא כדבריו, שמבואר שכל הנידון הוא משום כרמלית דרבנן שהיא לאו דלא תסור. ולדעת ה"ר שלמה הרי יש כאן ביטול מצוות ציצית דאורייתא.

והמרדכי חולק והוכיח מכאן שלא כדבריו, שמבואר שכל הנידון הוא משום כרמלית דרבנן שהיא לאו דלא תסור. ולדעת ה"ר שלמה הרי יש כאן ביטול מצוות ציצית דאורייתא.

והמרדכי חולק והוכיח מכאן שלא כדבריו, שמבואר שכל הנידון הוא משום כרמלית דרבנן שהיא לאו דלא תסור. ולדעת ה"ר שלמה הרי יש כאן ביטול מצוות ציצית דאורייתא.